

Här ges en fördjupande beskrivning av CAN-resultatet i Gävleborgs län år 2023.

Alkohol

Resultatet visar att andel alkoholkonsumenter (dvs de som någon gång har druckit alkohol) i Årskurs 9 fortsätter att minska för samtliga (40 till 36 procent från år 2020 till 2023), vilket är en trend som pågått sedan början av 2000-talet. År 1996 uppgav 79 procent i årskurs 9 att de någon gång hade druckit alkohol (36 procent år 2023). Minskningen var störst bland pojkar (minskning från 40 till 32 procent), medan flickornas alkoholkonsumtion ligger på ungefär samma nivå som 2020 (från 43 till 41 procent). Minskningen för pojkarna sedan 2020 är statistiskt säkerställd, medan flickornas minskning inte är det. Jämfört med riket har Gävleborg lägre andel alkoholkonsumenter (44 och 36 procent för länet respektive riket). Även i riket är det fler flickor än pojkar som någon gång har druckit alkohol (48 och 40 procent för flickor respektive pojkar). Andelen alkoholkonsumenter var som störst i Ovanåkers kommun på 51 procent, medan andelen var lägst i Hofors kommun på 26 procent.

Andelen intensivkonsumenter¹ i länet i Årskurs 9 minskade från 2020 till 2023. Minskningen totalt sett är dock inte signifikant. Den största minskningen står flickorna för, där andelen intensivkonsumenter minskade signifikant från 8 till 5 procent från 2020 till 2023. Pojkarna ligger kvar på ungefär samma nivå som 2020 (7 respektive 6 procent för 2020 respektive 2023). Medan Ockelbo och Hudiksvall hade högst andel intensivkonsumenter på 8 procent år 2023, hade Sandvikens kommun lägst andel på 3 procent.

Andelen riskkonsumenter² i länet minskade totalt sett från 2020 till 2023 (från 9 till 6 procent). Minskningen är statistiskt signifikant. Även här står flickorna för den största minskningen (från 9 till 5 procent för 2020 respektive 2023; en statistiskt signifikant minskning). Även andelen pojkar som riskkonsumerar minskade från 8 till 6 procent, men minskningen var inte statistiskt signifikant. Andel riskkonsumenter var som högst i Hudiksvalls kommun på 8 procent och som lägst i Sandviken på 3 procent.

Narkotika

Resultatet visar att andel elever i Årskurs 9 i Gävleborgs län som uppgett att de någon gång har använt narkotika är i stort sett oförändrad sedan 2020 (ca 5 procent både år 2020 och 2023). Variabeln har varit väldigt stabil över tid och fluktuerat mellan 5-7 procent sedan tidsseriens början 1996. Det är i stort sett ingen skillnad mellan flickor och pojkar gällande hur många som 2023 uppgett att de någon gång använt narkotika (5,3 respektive 4,6 procent för flickor respektive pojkar). Siffrorna för Gävleborg är lägre än i riket (5 och 7 procent för länet respektive riket). Andelen i årskurs 9 som uppger att de någon gång har använt narkotika i länet år 2023 varierar mycket mellan kommuner, där andelen var som högst i Ockelbo (10 procent) och andelen var som lägst i Ljusdal med knappt 2 procent.

Andel elever som angett att de har använt narkotika de senaste 30 dagarna i årskurs 9 år 2023 är ungefär densamma som 2020 (ca en procent), och andelen är i stort sett lika mellan flickor och pojkar (ca en procent för båda könen). Andelen var något högre i riket (2 respektive 1 procent för länet respektive riket).

¹ Med intensivkonsument menas att man en gång i månaden eller oftare vid ett och samma tillfälle druckit alkohol motsvarande minst fyra stora burkar starköl/starkcider, eller 25 cl sprit, eller en hel flaska vin, eller sex burkar folköl vid ett och samma tillfälle.

² Andelen som intensivkonsumerat eller klassats som högkonsument (dricker i genomsnitt motsvarande minst 14 standardglas (pojkar) respektive 9 standardglas (flickor) per vecka. Detta motsvarar drygt 21 cl respektive knappt 14 cl ren alkohol (100%) per vecka.

Lustgas

År 2022 samt 2023 inkluderades en fråga om lustgasanvändning i CAN-enkäten. I årskurs 9 år 2023 är det 3 procent på länsnivå som uppger att de någon gång har använt lustgas utanför vården. Detta kan jämföras med CAN-undersökningen i gymnasiet årskurs 2 år 2022 där 10 procent av samtliga elever i länet uppgav att de någon gång hade använt lustgas. Lustgasanvändning i årskurs 9 är något vanligare bland flickor än pojkar, där 5 respektive 3 procent uppger att de någon gång använt lustgas. Dock är skillnaden mellan könen inte statistiskt signifikant. Störst var lustgasanvändningen i Söderhamn med knappt 8 procent, och lägst i Ljusdal med noll procent.

Drogen tre-cmc

I årets enkät inkluderades en fråga om drogen tre-cmc (även kallad klofedron, synt, kristall) som ett alternativ under frågan ”Har du någon gång använt en nädtrog?”. Denna relativt nya narkotika tillhör gruppen syntetiska katinoner, vars effekt påminner om amfetamin (CAN 2023³). Andel som uppger att de någon gång använt tre-cmc i årets enkät uppgår till knappt en procent (0,7 procent) på länsnivå. Det var ingen skillnad mellan könen. Dock var skillnaderna ganska stora mellan kommunerna. Medan svaranden i Ockelbo uppgav högst andel användning på 5 procent, var det noll eller nära noll procent som uppgav användning i Sandviken, Ovanåker och Gävle.

Tobak

Andel elever i årskurs 9 år 2023 som uppger att de antingen röker eller snusar (både mer frekvent och mer sporadiskt) ligger kvar på ungefär samma nivå som 2020 (knappt 16 respektive 15 procent år 2020 respektive 2023). Det är något fler pojkar än flickor som är tobaksanvändare (antingen röker eller snusar), där snus (både mer frekvent och mer sporadiskt) är vanligare bland pojkar och cigaretter (både mer frekvent och mer sporadiskt) är nästan lika vanligt som bland flickor som bland pojkar. Andelen som uppger att de röker varje dag i årskurs 9 år 2023 är nu nere på den lägsta uppmätta nivån sedan tidsseriens början. I år uppger endast en procent att de röker varje dag, vilket kan jämföras med knappt 12 procent år 1996. Det finns endast marginella skillnader mellan pojkar och flickor vad gäller dagligrökning (1 respektive 0,8 procent för pojkar respektive flickor). Samma mönster går att identifiera i riket. Inom länet varierar andelen som röker varje dag, där andelen var som högst i Ockelbo på 5 %, och lägst i Hofors, med 0 % dagligrökare.

Andel elever i årskurs 9 år 2023 som uppger att de snusar antingen mer frekvent eller mer sällan ligger kvar på ungefär samma nivå som 2020 (13 respektive drygt 12 procent år 2020 och 2023). Det är alltså inte samma kraftiga uppgång som sågs mellan 2017 och 2020, där andel i Åk 9 som uppger att de snusar varje dag ökade från 7 till 13 procent. Variabeln dagligsnusare för samtliga kön har endast ökat marginellt (från knappt 6 till knappt 7 procent från 2020 till 2023). Medan pojkarna ligger kvar på ungefär samma nivå som 2020 (ca 9 procent både 2020 och 2023), ökade andel dagligsnusare något bland flickor (från knappt tre till fyra procent från 2020 till 2023). Ökningen är dock inte statistiskt säkerställd. Inom länet varierar andelen som snusar varje dag, där andelen var som högst i Ockelbo på 15 procent, och lägst i Gävle på knappt fyra procent.

Även om pojkar fortfarande snusar mer än flickor, så har snusningen ökat snabbare hos flickor än hos pojkar. År 1999 i årskurs 9 snusade endast 0,2 procent av flickorna varje dag, vilket kan jämföras med fyra procent i år. Detta är ett mönster som går igen även i riket. En stor del av ökningen kan tillskrivas det vita snuset, vilket verkar tilltala flickor i högre utsträckning än pojkar då det marknadsförs som fräschare än det vanliga snuset (CAN 2023⁴). I årets enkät ställdes det en fråga om vitt snus. Resultatet visar att skillnaderna mellan könen gällande de som snusar vitt snus varje dag är mindre än

³ CAN 2023. ANDTS-undersökning i Gävleborgs län. Årskurs 9 2023. Uppdragsundersökning nr 69.

⁴ CAN 2023. Tobaks- och nikotinutvecklingen i Sverige 2023. CAN rapport 220.

skillnaderna för de som snusar (något sorts snus) varje dag. Medan 5 procent av pojkarna i årskurs 9 snusar vitt snus varje dag, snusar 4,2 procent av flickorna varje dag.

Spel

Andel elever i årskurs 9 i Gävleborgs län som uppgett att de senaste 12 månaderna har spelat om pengar (grovt mått då detta till exempel kan vara att ha köpt en trisslott eller dylikt), har minskat marginellt sedan 2020 (från 14 till 13 procent från 2020 till 2023). Andel pojkar som spelat om pengar de senaste 12 månaderna är högre än andelen flickor. Andelen pojkar som svarat att de spelat om pengar de senaste 12 månaderna är 19 procent, medan endast 6 procent av flickorna hade gjort det. Andelen som uppger att de spelat om pengar de senaste 12 månaderna i årskurs 9 är högst i Hofors på knappt 22 procent, medan andelen var lägst i Söderhamn på knappt 6 procent.

Trivsel

Andelen elever som uppger att de trivs ganska eller mycket bra i skolan har minskat från 2020 till 2023, och har gått från 78 till 71 procent. Minskningen var större bland flickor än bland pojkar. Andelen gick från 83 till 79 procent för pojkar och från 73 till 64 procent för flickor mellan 2020 och 2023. Andel som trivs ganska eller mycket bra i skolan är som högst i Nordanstig på 76 procent och som lägst i Hofors på 61 procent.

Sammanfattning av resultatet

Generellt visar resultatet av CAN-undersökningen i Gävleborgs län i årskurs 9 att andelen som någon gång har druckit alkohol har minskat, vilket är en trend som ses även i riket. Den kraftiga nedgång som setts från 2000-talet och framåt är dock inte lika uttalad de senaste åren. Riskbeteenden kopplat till alkohol (andel intensivkonsumenter och riskkonsumenter) har inte minskat signifikant sedan förra mätningen 2020. Medan fler flickor än pojkar uppger att de någon gång har druckit alkohol, är andelen pojkar och flickor som intensiv- och/eller riskkonsumerar alkohol relativt likartad.

Narkotikaanvändningen i årskurs 9 i Gävleborgs län har legat stabil ända sedan man började mätningarna 1996, och det är mycket små skillnader mellan flickor och pojkar. Detta gäller även för mer frekvent användning av narkotika (de som använt de senaste 30 dagarna och de senaste 12 månaderna).

Andelen som röker varje dag i årskurs 9 i länet fortsätter att minska, och är nu nere på historiskt låga nivåer sedan man började mätningarna år 1996. Snusningen har legat kvar på samma nivå som förra mätningen 2020, även om en kraftig ökning kunde ses i det förra mätintervall (mellan 2017 och 2020). Medan pojkarna fortfarande snusar mer än flickorna är det flickorna som har stått för den största ökningen de senaste mätningarna.

Generellt sett ligger Gävleborg under rikssnittet för de flesta indikatorer, även om det finns stora skillnader mellan kommunerna i länet. Snusning och andelen som druckit hembränt de senaste 12 månaderna är dock två indikatorer där Gävleborg ligger högre än riket.

Allmänt om tolkning och användning av resultat

Eftersom CAN är en totalundersökning som utförs på skoltid, anses enkäten ha en hög tillförlitlighet. För att eleverna ska få möjlighet att känna sig trygga med att vara så sanningsenliga som möjligt, utförs alltid enkäten under skrivningsliknande former med en lärare närvarande i klassrummet, som ska se till att störande element minimeras. Som med andra undersökningar finns en risk att elever underrapporterar eller överrapporterar konsumtion av till exempel alkohol eller tobak. Eftersom CAN-enkäten är en totalundersökning som utförs med regelbundenhet finns det ändå god chans att fånga upp trender och förändringar från år till år i gruppen som helhet. När svaren från enkäterna inkommer till CAN finns det också rutiner för att ta bort enkätsvar som är uppenbart oseriöst besvarade (till

exempel om man har fyllt i maximal mängd alkoholkonsumtion, svarat ja på alla narkotikafrågor och tobaksfrågor)⁵.

I år låg svarsfrekvensen totalt i länet på 69 procent, vilket är bättre än 2020, då svarsfrekvensen var 57 procent. Det är möjligt att den dipp i svarsfrekvens som sågs under 2020 kan tillskrivas coronapandemin (svarsfrekvensen 2017 var 74 procent). Högst svarsfrekvens i år hade Ockelbo på 81 procent och lägst hade Sandviken på 40 procent. Klass- och skolbortfallet i Gävleborg i år låg på 7 respektive 23 procent, vilket går att jämföras med rikets 20 respektive 22 procent.

Bortfall kan potentiellt sett påverka resultatet i en enkätundersökning. Det som skiljer bortfall i CAN-undersökningen vid gymnasiet och grundskolan är att ett skolbortfall på gymnasiet kan påverka resultatet mer på grund av att sammansättningen av klasser i större grad påverkas av elevers specialintressen. Detta kan i sin tur leda till att resultatet påverkas av ett stort klassbortfall. CAN har dock gjort egna bortfallsstudier som tyder på att elevbortfall inte påverkar resultatet i någon större utsträckning.

Något man ska ha i åtanke när man tolkar resultatet är att det kan vara mer svårtolkat i mindre kommuner. Variation i urvalsgruppen vad gäller antal samtliga elever, antal flickor eller pojkar eller andra skillnader i gruppernas sammansättning från år till år kan göra att även små skillnader på individuell nivå kan se ut som en stor procentuell ökning eller minskning. Om man tittar på resultat i en liten kommun över tid kan det saknas data för vissa år då urvalsgruppen har varit för liten för att resultatet ska kunna redovisas. Bortfallet vissa år kan då göra att tidsserierna blir brutna under en kortare eller längre tid. Det kan då se ut som en stor ökning eller en stor minskning för en viss indikator mellan mätningarna, vilket leder till att trender över tid kan vara svårare att fånga upp.

⁵ CAN 2023. ANDTS-undersökning i Gävleborgs län. Årskurs 9 2023. Uppdragsundersökning nr 69.